

Alenka ŠIVIC-DULAR
Filozofska fakulteta v Ljubljani
Aškerčeva 2, Slo -1000 Ljubljana

LINGVISTIČKA DEFINICIJA VLASTITE IMENICE (na osnovi imeničkih veza u nominativu)

U članku se raščlanjuju znanstveni pogledi na sintaktičku funkciju sastavnica I_1 i I_2 u imeničkim frazama koje su sastavljene od dviju imenica u nominativu (tip $I_1 + I_2$) u gramatikama slavenskih jezika i daje se sintaktička definicija procesa onimizacije.

Ideja za lingvističku definiciju vlastite imenice nastala je pri pripremi elaborata¹ koji je u preglednom obliku nastojao predstaviti i objasniti pravila za zapisivanje velikoga početnog slova i interpunkcije u normiranim slovenskim zemljopisnim i stvarnim vlastitim imenicama. Na početku se činilo da će samo trebati dosljedno primijeniti razmjerno jasna i precizna pravila slovenskoga pravopisa na čitav korpus imenica i zapis opravdati. Međutim, budući da su se u građi mogli naći i varijantni oblici/zapisi vlastitih imenica (tip *Slap Savica* umjesto *Savica*)² koje je prije trebalo smatrati sintaktičkim vezama s vlastitom imenicom (tip *slap Savica*) nego pravim zemljopisnim imenima, pokazalo se da na temelju jezikoslovnih mjerila treba objektivno razgraničiti *sintagmu* koja sadrži vlastitu imenicu u nominativu (npr. *slap Savica*) od *prave vlastite imenice* (npr. *Slap Savica*), odnosno osvijetliti položaj i jezičnu funkciju opće imenice, kao što je *slap*, pa putem toga bliže odrediti što je uopće vlastita imenica po svojoj prirodi.

¹ Elaborat je nastajao u proljeće 1998. godine na poticaj Komisije za standardizaciju zemljopisnih imena Republike Slovenije, a u njoj su sudjelovale dr. Metka Furlan, mr. Alenka Gložančev i dr. Alenka Šivic-Dular.

² Onimizacija sintagme čini se podjednako kao ona kod stvarnih vlastitih imenica, npr. *Općina Ljubljana* 'ime administrativne jedinice' < (imeničke fraze s vlastitom imenicom) *općina Ljubljana* 'područje uprave te administrativne jedinice'; *Hotel Slon* 'vrsta ugostiteljske ustanove koja se zove *Hotel Slon*' < *hotel Slon* 'vrsta ugostiteljske ustanove (= hotel) koja se zove *Slon*'.

Da bih teoretski mogla razgraničiti oba tipa, tj.

(a) sintaktičke veze (odnosno imeničke fraze) sastavljene od dviju imenica u nominativu, od kojih je prva/lijeva opća imenica, a druga/desna vlastita imenica (tip *slap Savica*, *rijeka Sava*, *teta Marija*, *hotel Slon* itd.) od tipa

(b) vlastito ime tipa *Slap Savica*,

tipološki ću ih usporediti s imeničkim frazama koje se sastoje od dviju općih imenica u nominativu (tj. $I_1 + I_2$); one bi naime trebale označavati određene značenjske i sintaktičke karakteristike zajedničke imeničkim frazama s vlastitom imenicom u sastavnici I_2 (ili i imeničkim frazama kod kojih su obje sastavnice I_1 i I_2 vlastita imenica), budući da vlastite imenice mogu generirati i iz općeimeničkih sintagmi u procesu onomatizacije.

S obzirom na položaj u kojem se u imeničkoj frazi javlja sastavnica s vlastitom imenicom (tj. u položaju I_2 ; u položaju I_1 ; u položajima I_1 i I_2)³, imeničke se sintagme u nominativu mogu podijeliti na ove skupine⁴:

(1) Druga/desna sastavnica (= I_2) imeničke fraze jest vlastita imenica: sln. mesto *Ljubljana*; hrv. starac *Drašković*, majstor *Albert Knez*, susjeda *Ines*, rijeka *Neretva*, učenik *Ivan Pavlović*; češ. (zlatonosná) řeka *Vltava*, vlčák *Zora*, román *Bratrstvo*; polj. miasto *Lódź*, profesor *Wójcik*, willa *Marzenie*, hotel *Metropol*; rus. gorod *Moskva*, reka *Volga*, selo *Gorki*, gazeta "Pravda", magazin "Lavka pisatelja" itd. Sintagma se u cijelosti odnosi na isti objekt imenovanja koji je već izražen vlastitom imenicom.

(2) Prva/lijeva sastavnica (= I_1) imeničke fraze jest vlastita imenica, usp. sln. regionalno *Lajko bači*, *Mica teta* (NSS 1982, 47, nap. 43); češ. *Kublaj chán*; rus. *Sapun-gora*, *Ivan-gorod*, *Volga reka* i *Moskva-reka*. Riječ je o podtipu koji se može usporediti sa skupinom (1). Naime, značenje sastavnice I_2 prekriva se s funkcionalnim značenjem sastavnice I_1 . Nastanak te strukture nije posve objašnjen (utjecaj stranih jezika, stilem, razvoj iz apozitivne veze u atributivnu), a nisu poznati ni područje i korpus koji je pokazuju.

(3) Prva/lijeva sastavnica (= I_1) imeničke fraze jest vlastita imenica, usp. sln. *Ljubljana mesto*; češ. *Brno město*, *Novák krejčí*. Za taj je podtip značajno da se sintagma ne odnosi na čitav objekt imenovanja koji je obuhvaćen u sastavnici I_1 , već samo na onaj njegov dio koji dopušta sastavnica I_2 , pa zato u tom podtipu sastavnica I_2 ima funkciju sužavanja onomastičkoga značenja sastavnice I_1 .

³ Primjeri i njihova tipologija uzeti su iz SS 1984, 465, 467–468; HG 1997, § 1845–1848, § 1868–1971; GHJ 1966, 196; MČ 1987, 431; GWJP 1984, 304; RG II, 57–59.

⁴ U nastavku se obrađuju samo sintagme sa sastavnicom s vlastitom imenicom koje su po tvorbi analogne onima s općeimeničkom sastavnicom, npr. sln. *človek žaba*, *ptica pevka*, *beseda mati*; hrv. *ptica selica*, *pjesma radosnica*; rus. *car-ubijca*, *mesjac mart*, *xudožnica-priroda* (RG II, 57–58).

(4) Obje imenice imeničke fraze vlastite su imenice. Slovenska ih gramatika dijeli na dvije podskupine: (a) *dvostruka imena* (koja se sastoje od dviju parataktički složenih sastavnica, npr. *Šmarje – Sap* ‘naselje sastavljeno od dvaju prvobitnih naselja: Šmarja i Sapa’; *Šivic-Dular* ‘osoba s prezimenima Šivic i Dular’) i (b) *dvodjelna imena* (koja su složena hipotaktički, npr. *Ljubljana Bežigrad* ‘Ljubljana, i to onaj dio koji se zove Bežigrad’ i mogu se usporediti sa skupinom (3) itd.). Tu spada i češ. *Praha-Smíchov*.

Koliko sam mogla provjeriti, čini se da su objašnjenja za skupinu (3) (usp. *Brno město, Novák krejčí*) i (4,b) (usp. *Ljubljana Bežigrad*) razmjerno ujednačena u tome da sastavnica I_2 sužava (modificira) onomastičko značenje sastavnice I_1 i da se i čitava imenička fraza odnosi samo na onaj dio objekta imenovanja koji obuhvaća/dopušta sastavnica I_2 : npr. sln. *Ljubljana mesto* označava samo onaj dio Ljubljane koji dopušta uže značenje riječi *mesto*; češ. *Novák krejčí* označava samo one nositelje prezimena Novák koji su *krojači*. Budući da sastavnica I_2 nesumnjivo sužava značenje sastavnice I_1 (a time daje suženo značenje čitavoj sintagmi), sastavnici I_2 smijemo pridati funkciju sintaktičke oznake (za sastavnicu I_1), bez obzira na to definiramo li je posebno kao tzv. imenički atribut ili kao apoziciju⁵.

Međutim, manje su jedinstvene interpretacije sintaktičke funkcije sastavnica I_1 i I_2 u gornjoj skupini (1), i to čak unutar gramatičke tradicije pojedinih slavenskih jezika. O tom se pitanju 1955., 1956. i 1957. na stranicama novina *Český jazyk* odvijala živahna diskusija: potakao ju je J. Novotný, a u ime uredničkog vijeća novina formalno ju je završio K. Hausenblas, ali s napomenom da predloženo rješenje vrijedi samo za pedagoške potrebe. U raspravi je sudjelovalo sedam poznatih čeških lingvista⁶, koji su iznijeli historijat pogleda na pitanje u češkoj lingvistici, prikazali građu i pretresli znanstvene razloge u korist ovoga ili

⁵ Imenica u funkciji I_2 u tim imeničkim frazama označava se različito: (1) kao *desni atribut* (NSS 1982, 47–50); (2) kao *čvrsto sljedeća sastavnica* u kojoj je sastavnica I_1 restriktivna i nužna za izražavanje značenja cjeline (MČ 1987, 430–431: *Novák krejčí, Havlíček básník*); (3) kao *labavo sljedeća sastavnica* koja se približava apoziciji i koja može biti odvojena odmorom, odnosno zarezom (MČ 1987, 432–433: *Otava, zlatonosná řeka*; Svoboda, ČJ VI, 307 govori o linearnoj vezi: *Brno město/Brno venkov*); (4) kao *apozicija* u kojoj je između sastavnica odmor, odnosno zarez (MČ 1987, 433: *v Praze, v Karlíně*, usp. *psa, vlčáka*) ili (5) kao *oznaka* (opredjeljajušćee) tipa apozicija u zemljopisnim imenima koja može biti odvojena spojnicom (RG II, 57–59: *Sapun-gora, Ильмень-озеро, Moskva-reka i Volga-reka*).

⁶ U V. godištu (1955): J. Novotný, Typ město Praha, 313–320. U VI. godištu (1956): F. Svěrák, K typu město Praha, 47–50; J. Bauer, Spojení typu město Praha, básník Neruda a pojetí přístavku, 219–223; F. Daneš, Ještě jednou k typu město Praha, 223–226; K. Svoboda, O přístavku, shodném substantivním přívlastku a neshodném přívlastku jmenovacím, 303–310. U VII. godištu (1957): F. Kopečný, Ještě k otázce město Praha a krejčí Novák, 92; K. Hausenblas, Závěr diskuse o spojeních typu město Praha a pod., 201–207.

onoga pogleda. Tada diskusija nije dala jedinstven odgovor na postavljeno pitanje: koja od sastavnica (tj. I_1 ili I_2) u imeničkoj frazi ima funkciju sintaktičke jezgre (nadređena/dominira), a koja sintaktičke oznake (podređena) i čak se imenička fraza obrađuje kao apozicijska (*spojení přístavkové*; npr. Daneš, ČJ VI, 226) ili pak kao atributna (*spojení přívlastkové*; usp. Svoboda, ČJ VI, 307) veza.

J. Novotný u imeničkoj je frazi tipa *město Praha* općeimeničkoj sastavnici I_1 (*město*) pripisao funkciju sintaktičke jezgre (i vice versa sastavnici s vlastitom imenicom I_2 funkciju sintaktičke oznake) iz dvaju razloga: (a) zbog podudaranja između predikata i sastavnice I_1 u rodu (usp. *Město Praha působilo velkolepým dojmem, jak hořelo u zapadajícím slunci.*) i (b) zbog analogne distribucije sintaktičkih funkcija između sastavnice s općom imenicom i sastavnice s vlastitom imenicom u frc. *la ville de Prague, la fleuve du Rhin* (gdje prijedložne veze *de Prague* i *du Rhin* sintaktički određuju sastavnicu I_1 , tj. *la ville* i *la fleuve*)⁷. Jednako stajalište (naime da je opća imenica u položaju I_1 »základní člen spojení«, a vlastita imenica u položaju I_2 determinant) tada su također zauzeli F. Daneš i F. Kopečný, a pridružilo im se i uredničko vijeće novina i kasnije je uključeno i u obradu češke sintakse (MČ 1987, 431). Srednje je stajalište isticao J. Bauer: sastavnicu s vlastitom imenicom I_2 smatrao je jezgrom u imeničkim frazama s *osobnim* vlastitim imenom u funkciji I_2 (npr. *krejčí Novák*), a u svima drugima funkciju jezgre ima opća imenica (npr. tip *město Praha*), ali uzroke i razloge za takvo razlikovanje nije naveo.

U hrvatskim gramatikama (usp. SHKJ 1984, § 994; HG 1997, § 1212, § 1845–1846, § 1868–1871; GHJ 1966, 196) u imeničkim se frazama u kojima je sastavnica S_2 vlastita imenica u nominativu (tip *strina Mara, starac Drašković, gospodin Galović, grof Maksimilijan Axelrode, *brdo Grič, grad Modruš*) upravo ona dosljedno smatra jezgrom sintaktičke veze, dok se općeimenička sastavnica smatra apozicijom⁸.

U tradicionalnoj slovenskoj gramatici (SS 1964, 313–314) sastavnica s općom imenicom I_1 obrađuje se kao apozicija (npr. *pisatelj Trubar*, usp. i *Trubar, prvi*

⁷ Kod tipa *město Praha* F. Svěrák (koji se pozivao na staročeško stanje) i J. Svoboda (koji tu vezu smatra kompleksnom) vidjeli su jezgru imeničke fraze u sastavnici I_2 , a oznaku (apoziciju) u sastavnici I_1 . Na temelju semantičkih razloga pretpostavljali su da se u kompleksnim vezama predikat uvijek slaže s oznakom (a ne sa subjektom). Svoboda je pretpostavljao da su linearne veze nove, ali da zbog čestoga ponavljanja često postaju kompleksne čak u istovjetnim općeimeničkim vezama, npr. *čapka radiovka* (< *čapka J* i *radiovka O/d*) > *radiovka J* (ČJ VI, 308).

⁸ Smatra se da je apozicija »preoblika kojom se imenica jedne ishodišne rečenice usavršava uz imenicu ili zamjenicu u drugoj na isti način na koji se pridjev usavršava atribucijom (v. HS 1997, § 1845)«. Za razliku od toga u sintagmama s dvije opće imenice u nominativu apozicijom se smatra sastavnica u položaju I_2 (npr. *ptice selice, vrapci pokućarci, pas skitnica, čovjek očajnik* itd.) koja iako u labavoj vezi sa sastavnicom I_1 sužava (predmetno) značenje sastavnice I_1 .

slovenski pisatelj /.../) ili pak kao imenički atribut (u osobnim imenima, npr. *Peter Klepec*, ali u općemeničkim vezama samo *sinko potepinko*, *krava dimka*). Nasuprot, J. Toporišič (NSS 1982, 47–50 i SS 1984, 467–468)⁹ sastavnicu I₂ u imeničkim frazama već dosljedno smatra sintaktičkom oznakom¹⁰, a sastavnicu I₁ sintaktičkom jezgrom.

I u poljskoj sintaksi (GWJP 1984, 350)¹¹ smatra se da u imeničkim frazama s objema sastavnicama u nominativu funkciju sintaktičke jezgre, odnosno “składnika konstytutywnego” ima sastavnica I₁ (npr. *minister Kowalski*, *miasto Łódź*) i da se ta jezgra u površinskoj strukturi javlja iz komunikacijskih (tj. zbog nesumnjive identifikacije objekta imenovanja kad on iz konteksta nije dovoljno jasan) ili zbog nekih drugih razloga (npr. uljudnosti itd.), a u suprotnom se slučaju često napušta.

U ruskoj sintaksi (RG II, 58–59) vlastite se imenice (za gradove, sela, planine, rijeke, jezera, stanice, novine, hotele, trgovine, ustanove, osobna imena itd.) jedinstveno smatraju apozicijskim vezama, i to tako da se sastavnici s vlastitom imenicom I₂ pridaje funkcija apozicijske oznake (npr. *gorod Moskva*, *reka Volga*, *gostinica “Moskva”*, *pansionat “Zolotyje peski”*, *programma “Sojuz-Apollon”*, *devočka Olja*, *sobaka Šarik*, *sosedka Petrenko* itd.), a ona se, slično kao i u drugim slavenskim jezicima, sa sintaktičkom jezgrom može podudarati i u kosim padežima (npr. *reka Neva*, *G. na reku Nevu*) ili pak ne (npr. *ozero Bajkal*, *G. na ozere Bajkal*).

Iz gornjega se pregleda vidi da se najviše razlikuju upravo interpretacije sintaktičkih funkcija sastavnica I₁ i I₂ u imeničkoj frazi s vlastitom imenicom u položaju I₂ (tj. tip *rijeka Sava*). Pritom se čini da razlog toga nije različita sastavljenost i priroda takvih veza u (slavenskim) jezicima, već prvenstveno različita interpretacija odnosa između sastavnica, u kojima se premalo uvažavaju jezične značajke vlastitih imenica i njihov poseban status u jezičnom sustavu. Isto mi je tako u ovom razmatranju prvenstveno važno izoštravanje uvida u značenjski i sintaktički omjer između sastavnica I₁ i I₂, koji ni na teoretskoj razini nije dovoljno proučen i koji će s vremenom omogućiti točniju definiciju jezične

⁹ Podrobnije o tome zajedno s literaturom J. Toporišič (NSS 1982, str. 47, nap. 45).

¹⁰ Izrazi *lijeva/desna oznaka* označavaju tipološki različite oznake; *lijeva oznaka* odnosi se na attribute koji se slažu s imenicom (koji se javljaju lijevo od imenice i u pravilu su najčešće pridjevi) i *desna oznaka*, koja se u pravilu ne slaže s imenicom (javljaju se desno od imenice i najčešće su imenice). U desne se oznake svrstava i imenica koja se slaže u padežu (npr. *teta Mica*, *G. teta Mice*).

¹¹ Kao vlastite imenice podrazumijeva “*prava vlastita imena*” (tj. imena ljudi, životinja, topografskih objekata) te imena različitih objekata i institucija (tj. stvarne vlastite imenice), a dijele se na *titule* (tj. proizvoljno podijeljene oznake s vlastitim imenicama, npr. (kino) *Jutrzenka*) i *nazive* (tj. sintaktičke konstrukcije > vlastito ime, npr. *Polska Akademia Nauk*). (GWJP 1984, 304d.)

prirode oznake u tim imeničkim frazama, odnosno razgraničenje tzv. čvrstih, manje čvrstih i labavih veza koje se približavaju apozicijama. Zaključujemo dakle da interpretacije možemo sažeti u sljedeće:

(1) općeimenička sastavnica I_1 danas se smatra sintaktičkom jezgrom imeničke fraze, a sastavnica s vlastitom imenicom I_2 kao oznaka (sln., češ., polj., rus.),

(2) sastavnica s općom imenicom I_1 smatra se oznakom (= apozicija), a sastavnica s vlastitom imenicom I_2 jezgrom (hrv.; starija objašnjenja u sln., č.).

Proizlazeći iz formule koja po mojem mišljenju zorno prikazuje lingvistički proces onimizacije, zbog kojega je prijelaz općih imenica (nomina appellativa) u vlastite imenice (nomina propria) uopće moguć, a preko toga prikazuje i osnovnu sintaktičku (tj. lingvističku) razliku između tih dviju podskupina imenica pa čak i jezičnu prirodu vlastitih imenica, u nastavku ću pokušati osvijetliti pojedine elemente i karakteristike u sintaktičkom omjeru između sastavnica I_1 i I_2 u imeničkim frazama s dva nominativa (tip *rijeka Sava*). Poznato je da se imenice dijele na opće i vlastite iz značenjskih razloga i da opće imenice označavaju predmete po vrsti, a vlastite ih imenice imenuju, tj. individualiziraju i identificiraju. Granica između obiju podskupina nije nepropusna i zato opće imenice (u svakom trenutku) mogu prijeći u vlastite (tj. onimiziraju se), a vlastite imenice u opće (tj. deonimiziraju se ili apelativiziraju). Sa značenjskoga gledišta onimizacija znači prijelaz imenice iz sredstva za označavanje vrste u sredstvo za označavanje individualnoga (identifikacijskoga) i obratno, apelativizacija je prijelaz imenice iz sredstva za označavanje individualnoga u sredstvo za označavanje vrste. Međutim sa sintaktičkoga gledišta i to ću pokušati u nastavku preciznije objasniti onimizacija znači prijelaz imenice iz primarne funkcije (tj. iz funkcije jezgre) u samo sekundarnu (tj. funkciju oznake), što se može izraziti ovom formulom onimizacije:

OPĆA IMENICA > VLASTITA IMENICA = *funkcija J* > *funkcija O*

(1) U gramatičnoj, a još posebno u onomastičkoj literaturi, opće je prihvaćeno mišljenje da opća imenica u procesu onimizacije (povlastitoimenovanja) gubi svoje leksičko (predmetno) značenje i da je dakle vlastita imenica značenjski ispražnjena.

(2) Kad se opća imenica u procesu onimizacije značenjski isprazni i prijeđe u vlastitu imenicu, glasovni oblik te imenice (zajedno s morfološkim i sintaktičkim karakteristikama) postaje nositelj isključivo funkcionalnoga značenja individualizacije ili čak snopa mogućih funkcija (npr. komunikativne, individualizacijske, ideološke, emocionalne, karakterizacijske; ČM 2, 345–346). Značenjski ispražnjena riječ u jezičnom je sustavu smisljena i može se očuvati upravo i samo zato što »prelazi iz apelativnoga polja, gdje je imala funkciju označivanja, u onomastičko polje, gdje ima funkciju imenovanja« (ToB 2).

(3) Kad tvrdimo da je za vlastite imenice za razliku od općih značajno da objekt imenovanja ne imenuju po vrsti, već ga samo identificiraju i individualiziraju (tj. izdvajaju od svih istovrsnih i raznovrsnih objekata), iz toga smijemo također zaključiti da je upravo zato vlastitoj imenici već imanentna i funkcija razlikovanja. A ako je to točno, smijemo zaključiti da se vlastita imenica već po svojoj prirodi približava onim jezičnim sredstvima koja imaju funkciju sintaktičkoga atributa.

(4) Kao što svaka opća imenica ima svoje leksičko značenje (a kao polisemantem može imati i više genetski međusobno povezanih značenja), svaka vlastita imenica ima svoje funkcionalno značenje, tj. odnosi se na samo jedan (konkretni) objekt imenovanja¹². Međutim, onomastičari zaključuju da se jednaka vlastita imenica na užem području (tj. mikroarealu) može upotrebljavati i za identifikaciju više entiteta koji pripadaju različitim tipovima/vrstama objekata (tj. ista imenica može se upotrebljavati u više funkcionalnih/onomastičkih značenja) i koji su obično u određenom međusobnom odnosu, npr. topografski objekti najčešće u prostornom kontaktu (usp. *potok* > 1. *Potok* 'ime vodenoga toka' > 2. *Potok* 'ime naselja uz p/Potok'). Iz toga se može zaključiti da vlastita imenica po određenim pravilima može prelaziti s objekta imenovanja jednoga tipa na drugi. Tako se u vlastitoj imenici može povećati broj funkcionalnih značenja, a takvo nagomilavanje funkcija u izvorno istom i značenjski ispražnjenom jezičnom elementu uzrokuje funkcionalnu preobloženost i raspad vlastite imenice s više funkcionalnih značenja u homonimne vlastite imenice s po jednim funkcionalnim značenjem (npr. *Krka* 'ime rijeke', *Krka* 'ime naselja uz Krku'; *Jana* 'žensko ime', *Jana* 'revija s imenom Jana'). Homonimi se javljaju kod vlastitih imena prije nego kod općih jer su veze između funkcionalnih značenja prilično slabije nego što su veze između pojedinih značenja polisemantema.

(5) Budući da vlastita imenica sadrži samo funkcionalno značenje, može služiti za učinkovitu identifikaciju samo onoliko vremena dok je sudionici u aktu komunikacije nesumnjivo prepoznaju kao ime konkretnoga objekta imenovanja. Međutim u slučaju kad vlastita imenica prestane biti nedvosmislen jezični signal za konkretni objekt imenovanja, rado se javlja zajedno s općom imenicom kao sastavnicom I_1 , i to s onom koja po vrsti imenuje tip objekta imenovanja na kojega se odnosi vlastita imenica (npr. *rijeka Sava* kad je riječ o 'rijeci'; *naselje/selo Opatje selo* kad je riječ o 'naselju/selu'; *stric Marko* kad se misli na 'strica'; *pas Zen* kad je riječ o 'psu'; *dramatičar Krleža* kad se misli na 'dramatičara'; *revija*

¹² Ta tvrdnja nije u suprotnosti s činjenicom da se određena imenica na širem prostoru može upotrebljavati za više entiteta u okviru iste vrste objekta imenovanja, tj. u jednakom onomastičkom značenju, odnosno funkciji (npr. *Potok* 'ime (više) vodenih tokova') jer su nastajali neovisno jedan o drugom u procesu onimizacije i upotrebom (izborom) iste opće imenice.

Arena kad je riječ o ‘reviji’: *vila Moj mir* kad je riječ o ‘vrsti građevine’), odnosno ona opća imenica čije se predmetno značenje potpuno prekriva s funkcionalnim značenjem vlastite imenice¹³ kao sastavnicom I_2 . Obje sastavnice (tj. opća i vlastita imenica) imeničke fraze stoje u nominativu i zajedno stvaraju *onomastički model* u kojem u slavenskim jezicima opća imenica (= nomen appellativum) uvijek stoji lijevo od vlastite imenice (= nomen proprium): *opća imenica + vlastita imenica*. Općeimenička sastavnica I_1 u imeničkoj se frazi najčešće javlja kod stvarnih vlastitih imenica i često postaje čak konstitutivna sastavnica vlastite imenice (npr. sln. *ulica Pohorskega bataljona* > *Ulica Pohorskega bataljona*), ne samo konstituent onomastičkoga modela vlastitih imenica. U vlastitim imenicama općeimenička se sastavnica I_1 , koja je jezgra onomastičkoga modela, može ispustiti kad je objekt imenovanja prepoznatljiv iz vlastite imenice ili ga ne želimo posebno naglasiti (npr. *grad Rim* > *Rim*) ili pak kad poseban (semantički) vidik povezan s objektom imenovanja za komunikaciju nije relevantan ili je pak sam po sebi razumljiv (npr. *gospođa Marija* : *sestra Marija* : *krojačica Marija* > *Marija*). Upravo iz toga razloga i vlastita se imenica može shvatiti kao eliptički (tj. bez općeimeničke sastavnice) oblik onomastičkoga modela. S obzirom na činjenicu da se ispuštaju (ili samo okrnjuju) prvenstveno oni jezični elementi koji su kao nositelji općenitijih informacija slabi, a zadržavaju se oni koji su kao nositelji posebnih informacija jaki (npr. u sintaktičkoj tvorbi riječi *dežurna sestra* > *dežurna* ‘isto’, *velik čovjek* > *velik-an*, stanovnik *Rima* > *Rim-(l)janin*), smijemo pretpostaviti da i mogućnost ispuštanja općeimeničke sastavnice (npr. *grad Rim* > *Rim*) dokazuje da je u onomastičkom modelu sastavnica I_1 (tj. opća imenica) jezgra, a sastavnica I_2 (tj. vlastita imenica) oznaka, a ne obratno.

(6) Poznato je da je opća imenica značenjski i oblikovno samostalna jedinica kojom izražavamo pojave vanjskoga svijeta i čovjekova unutarnjeg doživljavanja. Imenica može imati dvije sintaktičke funkcije koje se očituju upravo u imeničkim frazama: (a) primarnu funkciju jezgre sintagme (npr. *obala rijeke*) i (b) sekundarnu funkciju (desne) oznake (npr. *obala rijeke*, *pismo majci*). U onim primjerima gdje sastavnica I_2 stoji u jednom od kosih (zavisnih) padeža nije sporno da se jezgra sintagme uvijek smješta lijevo od sintaktičke oznake. Načelno je jednako stanje i u imeničkoj frazi sastavljenoj od dviju leksikalno različitih imenica u nominativu (npr. *stablo lipa*, *ptica selica*, *riječ majka*) koje međusobno mogu biti čvršće (npr. hiperonim-hiponim, semiotički i sl.) ili pak (manje predvidljivo) labavije (ili slobodno) povezane i gramatike ih definiraju bilo kao imenički atribut bilo kao apoziciju.

¹³ Polazim od Šmilauerove (ÚT, 161) definicije po kojoj je značenje vlastite imenice sam objekt imenovanja (tj. njegov opseg, veličina, karakteristike itd.). To značenje može se suziti ili raširiti samo u tom smislu da se smanji ili poveća opseg (površina) objekta imenovanja.

Za potrebe ove rasprave zanimljive su prvenstveno one imeničke fraze u kojima su I_1 i I_2 čvrsto povezane, iako sam svjesna da se zbog pomanjkanja jezičnih mjerila koja bi omogućila da se pojam 'čvrsta veza' precizno, jedinstveno i dosljedno razgraniči od pojma 'labava/slobodna veza' opirem prvenstveno na (subjektivni) jezični osjećaj. Smatram ipak da bi se moglo govoriti o čvršćoj vezi između sastavnica I_1 i I_2 kad njih dvije npr. pripadaju istom značenjskom polju (npr. *stablo lipa*), kada sastavnica I_2 zamjenjuje drukčije izražen atribut u ustaljenoj vezi (npr. *suze radosnice* : *suze *(iz) radosti*), kad I_2 izražava nositelja očekivane aktivnosti ili stanja (npr. *pas čuvar* : *lovački pas*) itd.

Teoretski se zanimljivom čini imenička fraza u kojoj se u funkciji I_1 i I_2 javlja ista, tj. udvostručena imenica (tip **majka majka*, **rijeka rijeka*). Takve općemeničke veze rijetko su potvrđene (npr. *imenica* > *imenica imenica*, *riječ* > *riječ riječ*), a češće su ako je sastavnica I_2 zemljopisno ime (npr. tip sln. *reka* > *reka Reka*, *brdo* > *brdo Brdo*). Iz iznesenih se primjera vidi da su moguće samo onda kada udvostručene sastavnice značenjski više nisu identične, odnosno kad je značenjski pomak nastao u sastavnici I_2 : tako I_2 (= *imenica*) nema više jezikoslovno značenje 'vrsta riječi koju zovemo imenica', već je samo (konkretan) element iz te vrste riječi (kao npr. *ljepota*, *misao* itd.), a isto tako I_2 (= *riječ*) ne označava više jezikoslovni pojam 'jezična jedinica od glasova za označavanje pojmova', već je samo ostvarenje toga pojma i I_2 (= *Reka*) nije više oznaka vrste za tip vodenoga toka, već samo vlastito ime za njega. Očito je dakle da upravo značenjski pomak u sastavnici I_2 , čija je posljedica značenjska razlika između sastavnica I_1 i I_2 omogućuje strukturiranje obiju sastavnica u sintagmi na sintaktičku jezgru (I_1) i sintaktičku oznaku (I_2).

Iz gornjih sintagmi (tip sln. *reka Reka*) može se zaključiti da bi se teoretski gledano mogla udvostručiti (i čak nizati) svaka opća imenica i da bi se u svakoj "goloj" (tj. bez sintaktičke oznake) općoj imenici mogao vidjeti rudiment niza riječi s udvostručenom imenicom u kojem se sastavnice nisu mogle strukturirati na sintaktičku jezgru i sintaktičku oznaku. To bi se dogodilo kad u sastavnici I_2 ne bi bilo značenjskoga razvoja, što uvjetuje razvoj funkcije sintaktičke oznake kod imenice, već bi se sastavnice I_1 i I_2 zbog potpune značenjske identičnosti našle u položaju sintaktičkog pata, a posljedica bi bilo (ponovno) stapanje obiju imenica (jezgara?) u jednu jedinu npr. **(grad...) grad grad* > **grad grad* > *grad*, **(rijeka...) rijeka rijeka* > **rijeka rijeka* > *rijeka*). Suponirani sintaktički još nestrukturirani (binarni) imenički niz s tipološkoga bi stajališta bio predstupanj sintaktičkoga modela s ponovljenom imenicom u nominativu (u kojem su sastavnice I_1 i I_2 sintaktički već strukturirane, npr. *riječ riječ*, *reka Reka*), a on bi s jedne strane trebao omogućiti generiranje imeničkih fraza s dvije leksikalno različite imenice koje su u manje čvrstoj međusobnoj vezi (npr. *ptica selica*) i teško ih je razgraničiti od apozicijskih sintagmi, a s druge strane trebao bi se sistematički odraziti u onomastičkom modelu (tip *rijeka Sava* itd.).

(8) Kod homonima s vlastitim imenicama ili kod vlastite imenice s više funkcionalnih značenja prvobitno je ono značenje koje je predvidljivo na leksikalnoj razini, tj. u kojem se funkcionalno značenje sastavnice s vlastitom imenicom prekriva s leksičkim značenjem njegove općemeničke paralele (npr. sln. tip *Reka* 'ime vodenoga toka': *reka* 'vrsta vodenoga toka'). U svim ostalim primjerima funkcionalno značenje vlastite imenice postaje vidljivo tek kad se izrazi i općemenička sastavnica I_1 , tj. jezgra onomastičkoga modela. Kao jezgra onomastičkoga modela može se javiti ona opća imenica koja dani entitet imenuje po vrsti (npr. *gora Stol* : *Stol* 'ime gore', *dolina Trenta* : *Trenta* 'ime doline' itd.). Najvažnije je svojstvo jezgre onomastičkoga modela dakle to što je onomastičko (funkcionalno) značenje sastavnice I_2 posve obuhvaćeno u leksičkom značenju sastavnice I_1 . Zato je razumljivo da se kod vlastite imenice koja ima samo jedno funkcionalno značenje kao jezgra onomastičkoga modela mogu javiti i sve one opće imenice istoga značenjskoga polja koje se prekrivaju s funkcionalnim značenjem, npr. hiperonimi (npr. *selo/naselje Brezje*, *grad/naselje Ljubljana*, *gora/uzvisina Triglav*, *brdo/uzvisina Volčji hrib*) ili koje naglašavaju neki vidik povezan s objektom imenovanja (npr. *djevojčica Marija*, *teta Marija*, *krojačica Marija*, *susjeda Marija* itd.). Kod homonima s vlastitom imenicom u jezgri I_1 može se javiti onoliko različitih općih imenica koliko je funkcionalnih značenja vlastite imenice, a kod svakoga još i njihovi hiperonimi (npr. *rijeka/vodeni tok Krka*, *selo/naselje Krka*).

Kao što smo vidjeli, susreće se i mišljenje da promjenjivi dio u sintagmama s istom vlastitom imenicom (npr. *rijeka Krka*, *selo Krka*) bliže karakterizira vlastitu imenicu i da je zato sintaktička oznaka (apozicija) uz vlastito ime. Apozicija je po definiciji imenica koja pobliže određuje (nanovo osvjetljuje) drugu imenicu i s njom se slaže u padežu. Za pouzdanije prepoznavanje apozicije i apozicijske veze koja barem u dijelu primjera tipološki vrlo podsjeća na jezgru sintaktičkoga (onomastičkoga) modela bit će potrebno dodatno proučavanje. Ako značenje vlastite imenice shvatimo u Šmilauerovu smislu (usp. napomenu 13), još je očitije da općemenička jezgra u vlastitu imenicu ne unosi baš nikakvu novu informaciju o objektu imenovanja (referenci), već desemantiziranu sastavnicu (tj. vlastitu imenicu) napunjuje značenjem vrste (tj. semantizira). Tako se ne samo održava (jača) funkcionalno značenje vlastite imenice već se održava i svijest o povezanosti vlastite imenice (kao značenjski ispražnjenoga jezičnoga signala) i njezine reference.

Po općemeničkoj sastavnici jezgre može se jako pojednostaviti razlikovanje između (a) dvostruke vlastite imenice i (b) dvodjelne vlastite imenice. Kod prve imenice obje sastavnice vlastitoga imena imaju istu imenicu u jezgri onomastičkih modela (npr. *selo/naselje Šmarje – Sap* < *selo/naselje Šmarje*, *selo/naselje Sap*), a kod druge imenice sastavnice iskazuju različite jezgre (djelomičnih)

- GWJP 1984 — Grochowski M., Karolak St., Topolinska: *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Składnia. Warszawa: Instytut języka polskiego PAN 1984. 397 str.
- HG 1997 — Barić E., Lončarić M., Malić D., Pavešić S., Peti M., Zečević V., Znika M.: *Hrvatska gramatika*. II. promijenjeno izdanje. Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga Filološkog instituta – Zagreb. Zagreb: Školska knjiga 1997. 697 str.
- Križaj Ortar M.: O samostalničkom prilastku v imenovalniku. *Jezik in slovstvo* 30/3 (1984/85). 82–85.
- MČ 1986 — *Mluvnice češtiny 2*. Tvarosloví. Československá akademie věd, Ústav pro jazyk český ČSAV. Praha: Academia 1986. 536 str. (věd. red. prof. PhDr. Jan Petr).
- MČ 1987 — *Mluvnice češtiny 3*. Skladba. Praha: Academia 1987. 746 str.
- NSS 1982 — Toporišič J.: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1982. 488 str.
- Orežnik J.: O desnem prilastku v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 30/7 (1984/85). 242–243.
- OS — *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite 1983. 412 str.
- RG II — *Russkaja grammatika II*. Sintaksis. Akademija nauk SSSR. Institut ruskogo jazyka. Moskva: Izdatel'stvo Nauka 1980. 709 str.
- SHKJ 1984 — Katičić R.: *Sintaksa hrvatskog književnog jezika*. Nacrt za gramatiku. Zagreb 1984. Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za filologiju. Knjiga 61.
- SP 1 — *Slovenski pravopis 1*. Pravila. Peta, ponovno pregledana izdaja. Ljubljana: DZS 1997. 284 str.
- SS 1964 — Bajec A., Kolarič R., Rupel M.: *Slovenska slovnica*. Druga popravljena izdaja. Ljubljana: Državna založba Slovenije 1964.
- SS 1984 — Toporišič J.: *Slovenska slovnica*. Pregledana in razširjena izdaja. Maribor: Založba obzorja 1984. 739 str.
- SST — *Slovar toponimske terminologije*. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ministrstvo za okolje. Republika Slovenija. Ljubljana: 31. december 1995. 40 str.
- ToB — Šimunović P.: *Toponimija otoka Brača*. Supetar 1972. 318 str.
- ÚT — Šmilauer V.: *Úvod do toponomastiky*. Praha: Statní Pedagogické nakladatelství 1966. 233 str. (2. vyd.).

Linguistic definition of the proper noun

Summary

The article analyzes scholarly views of the syntactic function of the two components, N_1 and N_2 , in noun phrases consisting of two nouns in the nominative case (type $N_1 + N_2$) in grammars of Slavic languages (Slovene, Croatian, Czech, Polish, and Russian); in particular, it scrutinizes the function of N_1 in phrases in which N_1 is a common noun and N_2 a proper noun (type *reka Sava* 'the river Sava'). Proceeding from Šmilauer's (ÚT 161) definition that the meaning (i. e., the onomastic or functional meaning) of a proper noun is identical with the object named (in size, extent, characteristics, etc.), it is argued that the function of the common-name component N_1 , optional in the (surface) syntactic structure (cf. *reka Sava* and *Sava*), is to make the functional meaning of the proper-name component N_2 explicit classwise (cf. *reka Krka* 'the river Krka' vs. *vas Krka* 'the village (of) Krka'). A common noun + proper noun phrase (such as, in Sln., *reka Sava*) should thus be seen as the onomastic model of a proper noun. It is the analysis of the syntactic relationship between N_1 and N_2 in the onomastic model of the proper noun that offers insight into the process of onymization: it sheds light on what the transition of common nouns (nomina appellativa) to proper nouns (nomina propria) means from the linguistic point of view. If semantically onymization is a noun's transition from being a means of designating a class to being a means of designating a particular and, conversely, appellativization is a noun's transition from being a means of designating a particular to being a means of designating a class, then syntactically onymization is a noun's transition from its primary function (i. e., of a syntactic head H) to its exclusively secondary function (i. e., of a modifier M), which can also be expressed by the following formula of onymization:

common noun > proper noun = function H > function M .

Ključne riječi: definicija, sintaktična definicija, vlastita imenica

Key words: definition, syntactic definition, proper noun